

Rapport 1-2018

Kartlegging og overvåking av åkerrikse *Crex crex* i 2017

Oddvar Heggøy

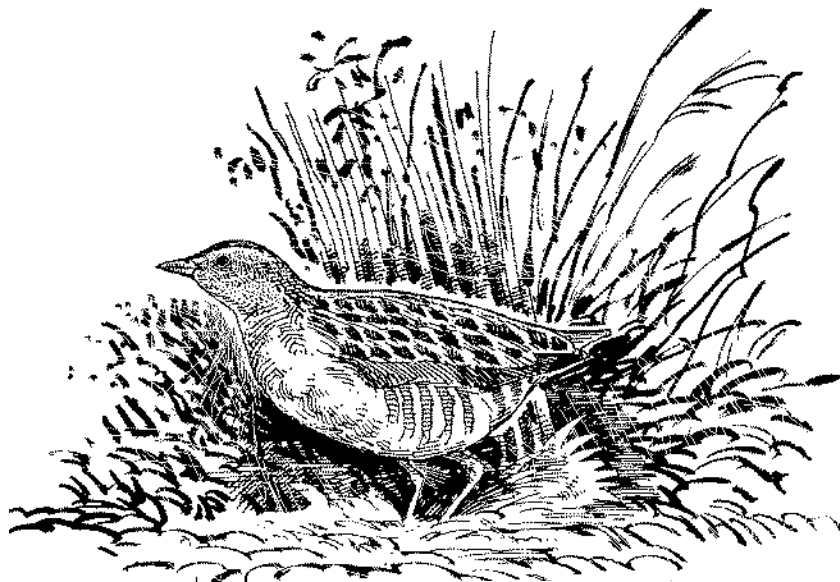
Norsk ornitologisk forening

Partnership for
nature and people

Kartlegging og overvåking av åkerrikse *Crex crex* i 2017

Oddvar Heggøy

Tegning: © Trond Haugskott

Norsk Ornitologisk Forening 2017

© NOF – BirdLife Norway

E-mail: nof@birdlife.no

Rapport til: Fylkesmannen i Rogaland og Miljødirektoratet

Publikasjonstype: Digitalt dokument (pdf)

Forsidebilde: Åkerrikse © Jørn Konradsen

Redaktør: Oddvar Heggøy

Nøkkelord: åkerrikse, kartlegging, overvåking, Norge

Anbefalt referanse: Heggøy, O. 2017. Kartlegging og overvåking av åkerrikse *Crex crex* i 2017. NOF-Rapport 2018-1. 15 s.

ISSN: 0805-4932

ISBN: 978-82-78-52155-7

SAMMENDRAG

Resultatene fra den årlige kartleggingen av åkerrikse *Crex crex* i Norge viser et noe høyere antall syngende individer i 2017 sammenlignet med de to foregående sesongene. Totalt ble 134 syngende individer rapportert. Særlig Hordaland, Østfold og Oslo og Akershus hadde flere åkerrikser enn normalt for handlingsplanperioden (2009–2017). Av fylkene hvor det normalt påvises en del åkerrikser, var spesielt forekomsten i Hedmark og Vestfold lav. Også Telemark, Rogaland og Møre og Romsdal hadde ganske lave forekomster, mens Buskerud og Oppland hadde forekomster omtrent som normalt. Sett under ett var antallet rapporterte syngende individer i 2017 ca. 10 % lavere enn gjennomsnittet for handlingsplanperioden.

Det ble ikke innrapportert konkrete hekkefunn av åkerrikse dette året, men på en lokalitet i Hordaland der 3–4 syngende hanner ble påvist, og hvor det i tillegg ble iverksatt beskyttende tiltak, kunne en grunneier opplyse om observasjon av det som trolig var unger i forbindelse med slåtten.

I de delene av Rogaland og Oslo og Akershus der det drives intensiv overvåking av åkerrikse, viser årets resultater en normalisering av situasjonen igjen etter fjorårets bunnår. Særlig i Oslo og Akershus var antallet syngende individer høyt, og nesten på nivå med rekordåret 2009. I Rogaland var antallet syngende individer lavere enn gjennomsnittet for overvåkingsperioden, men likevel litt høyere enn i bunnåret 2016.

Det ble utbetalt handlingsplanmidler til 25 grunneiere i 7 fylker for utførelse av åkerriksevennlige tiltak i jordbruket i 2017. Tiltakene dreide seg om utsatt eller åkerriksevennlig slått, eller en kombinasjon av disse to.

INNHold

INNLEDNING	4
STUDIEOMRÅDE OG METODE	5
Kartlegging og overvåking	5
Bestandsestimat og ankomst	6
RESULTATER	7
Kartlegging i 2017	7
Intensiv overvåking og bestandstrend	8
Gjennomsnittlig ankomstdato	9
Geografisk fordeling	9
Utbetaling av handlingsplanmidler	11
DISKUSJON	11
Bestandsstørrelse og bestandstrend.....	11
Gjennomsnittlig ankomstdato	11
Geografisk fordeling	12
Forvaltningsmessige prioriteringer	13
TAKK	14
REFERANSER	15

INNLEDNING

Denne rapporten oppsummerer den niende sesongen med kartlegging og overvåking av åkerrikse *Crex crex* i Norge, som en del av oppfølgingen av den nasjonale handlingsplanen for arten (Direktoratet for naturforvaltning 2008). Fylkesmannen i Rogaland koordinerer oppfølgingen av handlingsplanen.

Norsk Ornitologisk Forening (NOF) startet sitt åkerrikseprosjekt allerede i 1995 (Folvik & Øien 1995), og har siden da aktivt samlet inn informasjon om artens forekomst i Norge. Da prosjektet startet var den norske åkerriksebestanden sannsynligvis på et historisk lavmål. Tilbakegangen i våre områder startet allerede på slutten av 1800-tallet, og regnes som en direkte konsekvens av økt dødelighet og redusert hekkesuksess som følge av innføringen av slåmaskinen til det norske jordbruket. Etter hvert kunne også slåttene skje tidligere, bl.a. som følge av moderne gjødslingstyper, mer hurtigvoksende gresstyper og et varmere klima (Heggøy & Øien 2016, Isaksen 2006, Myrberget 1963). I dag skjer slåttene ofte omtrent samtidig som åkerrikse legger egg og starter ruginga i Norge. Den har dermed få muligheter til å gjennomføre vellykket hekking så sant slåttene av arealet de oppholder seg på ikke utsettes, eller de finner et restareal eller et stykke jord som ligger brakk det aktuelle året.

Tilsvarende bestandsnedganger som den i Norge ble observert over det meste av Vest- og Nord-Europa fra midten av 1800-tallet og fram til slutten av 1900-tallet. Som følge av nedgangen fikk åkerrikse sin egen europeiske handlingsplan i 2006 (Crockford 1996), og bevaringsrettede prosjekter ble igangsatt i en rekke europeiske land. En ny handlingsplan med hele artens globale utbredelse som virkeområde ble utarbeidet og ferdigstilt i 2006, som følge av et initiativ fra Bonnkonvensjonen (CMS) (Koffijberg & Schaffer 2006).

NOF startet sitt åkerrikseprosjekt i 1995, og har siden den gang registrert forekomsten av arten i Norge hvert år. Fokuset har hele tiden vært på registrering av syngende hanner. Foto: Helge Søgnebotten

Norge fikk sin handlingsplan for åkerrikse i 2008 (Direktoratet for naturforvaltning 2008). Handlingsplanens hadde i utgangspunktet sin virkeperiode i 2008–2013, men de fleste av ordningene som kom på plass som følge av denne ble likevel videreført i 2014–2017. I 2016 ble det igangsatt en prosess for å oppdatere handlingsplanen, og NOF utarbeidet et nytt faggrunnlag til bruk i oppdateringen (Heggøy & Øien 2016). Ved utgangen av 2017 har man likevel ikke kommet skikkelig i gang med utarbeidelsen av den oppdaterte handlingsplanen.

Siden 1995 har åkerrikse antakelig hatt en positiv bestandsutvikling i Norge, i hvert fall dersom man kun ser på det totale antallet rapporterte syngende hanner (Heggøy 2016). I 2009 startet man opp med en mer standardisert overvåking av forekomsten av åkerrikse på Jæren i Rogaland og i deler av Oslo og Akershus. Siden overvåkingen skjer på samme måte hvert år, gir den et bedre grunnlag for å vurdere faktisk bestandsutvikling enn det mer tilfeldige antallet rapporterte syngende individer i Norge hvert år. Overvåkingen kom i gang som en oppfølging av handlingsplanen for åkerrikse, og har antakelig medført et høyere antall åkerrikser i de to overvåkingsområdene enn det som hadde blitt funnet uten overvåking i disse områdene. Åkerriksetallene fra 2009 og utover er derfor mer sammenlignbare enn tallene før 2009, og denne og foregående rapporter legger således mest vekt på åkerrikseforekomsten i perioden f.o.m. 2009. Denne perioden er heretter referert til som «handlingsplanperioden».

STUDIEOMRÅDE OG METODE

Kartlegging og overvåking

Kartlegging og overvåking av åkerrikse i Norge baserer seg i hovedsak på frivillige registreringer (ekstensiv overvåking). I Oppland drives et eget åkerrikseprosjekt, og det gjennomføres hvert år målrettede søk etter arten i fylket (Opheim & Høitomt 2017). NOFs sekretariat oppfordrer for øvrig medlemmer over hele landet til å lytte etter åkerrikse hvert år i mai og juni. Alle landets fylker, med unntak av Troms og Finnmark, har fått utpekt sine egne åkerriksekontakter, som har ansvaret for å ta imot og rapportere observasjoner og tips om åkerrikse i sine respektive fylker. Fylkeskontaktene skal også kunne bistå Fylkesmannen og kommunene ved avsetting av arealer til åkerrikse i forbindelse med slåttene. I noen fylker, eller i tilfeller der man anser at beskyttende tiltak bør iverksettes, tar NOFs åkerriksekontakter direkte kontakt med Fylkesmannens miljøvernnavdeling ved observasjoner av åkerrikse. NOFs åkerriksekontakter skal også, i den grad det lar seg gjøre, se til at funn av åkerrikse som er rapportert i Artsobservasjoner (<http://www.artsobservasjoner.no/fugler>) blir kvalitetssikret av NOFs lokale rapport- og sjeldenhetskomitéer for fugl (LRSK).

To geografisk avgrensede områder i Sør-Norge (i fylkene Rogaland, Oslo og Akershus) er definert som intensive overvåkingsområder for åkerrikse. Her lyttes det årlig systematisk etter åkerrikse, og resultatene er mer sammenlignbare fra år til år enn observasjonsmaterialet fra resten av landet. Overvåkingsområdet i Rogaland befinner seg hovedsakelig på Jæren, og dekker mesteparten av Klepp kommune, samt deler av Hå, Time og Sola kommuner. Mindre deler av kommunene Sandnes, Stavanger, Randaberg og Rennesøy er også med. I Oslo og Akershus befinner rutene seg i sør og i øst, i kommunene Oslo, Bærum, Frogn, Ås, Ski, Rælingen, Skedsmo, Fet, Nes, Sørums og Aurskog-Høland. Områdene takseres to ganger hvert år i åkerrikseas mest sangaktive periode. I Rogaland vil dette normalt være 20.–30. mai for første lytterunde og rundt 20. juni for lytterunde nummer to. I Oslo og Akershus foretas begge lytterundene vanligvis i juni (i starten og slutten av måneden).

På Jæren i Rogaland (bildet) og i deler av Oslo og Akershus har forekomsten av åkerrikse blitt overvåket årlig siden 2009. Det er i disse delene av Norge det tradisjonelt påvises flest individer av arten. Foto: Oddvar Heggøy

Bestandsestimat og ankomst

For sesongen 2017 har vi summert antall rapporterte syngende hanner slik det har blitt gjort siden prosjektstart i 1995. Dette er det eneste og beste datamaterialet vi har for å undersøke bestandstrender for hele prosjektperioden (1995–2017). Åkerrikser som høres innenfor en radius av 1 km fra en tidligere observasjon samme år regnes normalt som ett og samme individ, dersom ikke andre opplysninger tilsier at det dreier seg om forskjellige fugler.

Ved å kun summere antall rapporterte syngende individer vil det imidlertid være en ganske stor sjanse for å overestimere bestandsstørrelsen, ettersom mange individer flytter seg i forbindelse med førsteslåtten. For handlingsplanperioden har vi derfor også benyttet en metodikk der det beregnes et minimumsestimat (definert ved å summere antall syngende åkerrikser i den mest sangaktive uken i et gitt år) og et «maksimumsestimat» (definert som summen av alle syngende individer frem til og med 15. juni) for bestanden. Syngende hanner innenfor en radius på 1 km vil i hele estimatintervallet regnes som samme individ, med mindre flere individ høres samtidig (Mikkelsen 2010). Det er flere svakheter ved denne metodikken, både fordi det ikke gjennomføres koordinerte tellinger av syngende åkerrikser i hele Norge på noe bestemt tidspunkt (minimumsestimatet blir dermed for lavt), og fordi mange åkerrikser kan sitte og synges i lang tid før de oppdages på en dato som er senere enn 15. juni (maksimumsestimatet blir for lavt). På samme måte vil sent ankomende individer, f.eks. fra hekkeområder utenfor våre landegrensler, ikke kunne medregnes i maksimumsestimatet.

Gjennomsnittlig ankomstdato for norske åkerrikser beregnes utfra første observasjonsdato for individer som ankommer innen den 15. juni hvert år. I tillegg har også gjennomsnittlig ankomstdato blitt beregnet vha. samme metode for alle syngende åkerrikser som har blitt påvist i løpet av en hekkesesong.

RESULTATER

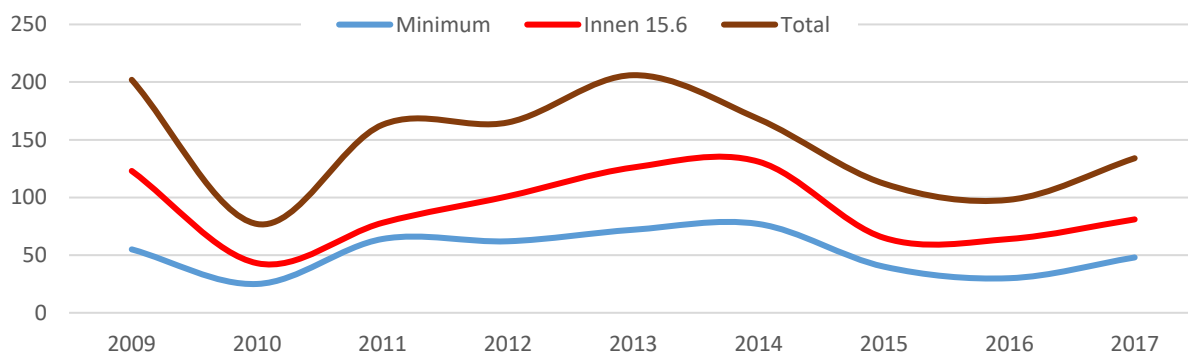
Kartlegging i 2017

Kartleggingen av åkerrikser i Norge i 2017 ble gjennomført på omtrent samme nivå som i tidligere år. På Jæren i Rogaland og i overvåkingsområdet i Oslo og Akershus ble overvåkingen gjennomført etter fastsatt metodikk. Som vanlig ble flest syngende hanner rapportert fra Oslo og Akershus (43 ind.), etterfulgt av Rogaland (18 ind.), og Oppland og Østfold (begge 13 ind; Tabell 1). Det totale antallet rapporterte syngende åkerriksehanner i 2017 var noe høyere enn de to foregående årene, men likevel litt under det årlige gjennomsnittet for perioden overvåkingen har pågått (15 ind. og 10 % lavere enn gjennomsnittet).

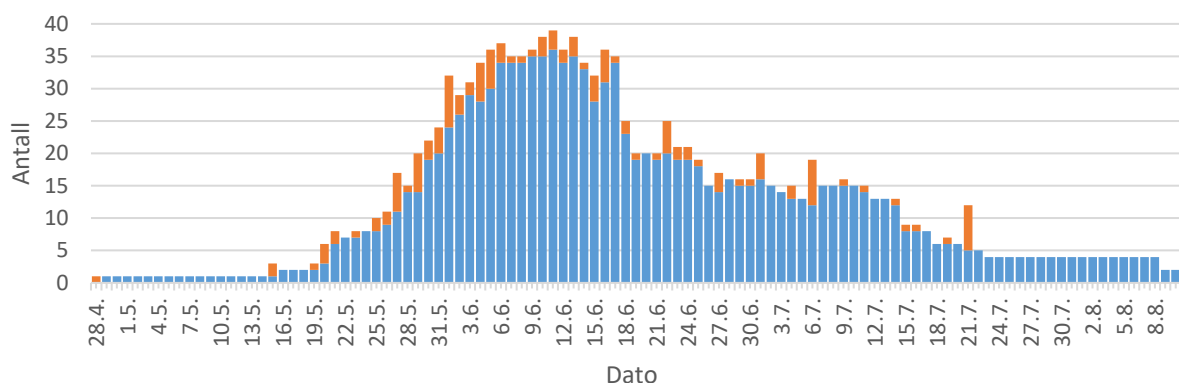
Tabell 1. Fylkesvis fordeling av åkerrikser i 2017. Individuer listet under «Annet» gjelder synsobservasjoner av voksen-individer, syngende hunner, samt observasjoner av dununger i forbindelse med hekking.

Fylke	Syngende	Annet	Totalt
Finnmark	0	0	0
Troms	0	0	0
Nordland	0	2	2
Nord-Trøndelag	2	1	3
Sør-Trøndelag	2	0	2
Møre og Romsdal	4	1	5
Sogn og Fjordane	2	0	2
Hordaland	11	1	12
Rogaland	18	2	20
Vest-Agder	2	0	2
Aust-Agder	0	0	0
Telemark	4	0	4
Vestfold	6	0	6
Buskerud	7	0	7
Oppland	14	0	14
Hedmark	7	0	7
Oslo og Akershus	42	2	44
Østfold	13	1	14
Totalt	134	10	144

I tillegg til observasjonene av syngende hanner, ble det gjort observasjoner av 10 åkerrikser i 2017. Dette til tross for at det ikke ble rapportert om konkrete hekkefunn dette året. Hele seks av observasjonene var av syngende hunner, som er betydelig flere enn normalt (vanligvis blir kun en eller to hunner hørt). Det kan også trekkes fram at det relativt til det totale antallet syngende åkerriksehanner var et høyt antall lokaliteter med flere enn én syngende hann. Det må tas forbehold om at små framtidige endringer i antallene kan forekomme, da enkelte observasjoner ennå ikke er ferdigbehandlet av fylkenes LRSK. Dette vil imidlertid ikke påvirke de store trendene i resultatene i vesentlig grad. Estimer for bestandsstørrelse i handlingsplanperioden vises i Figur 1.

Figur 1. Syngende åkerriksehanner rapportert i hhv. den mest sangaktive uken (minimum, n = 48), innen 15. juni («maksimum», n = 81) og totalt gjennom hele våren og sommeren (n = 134) i 2017.

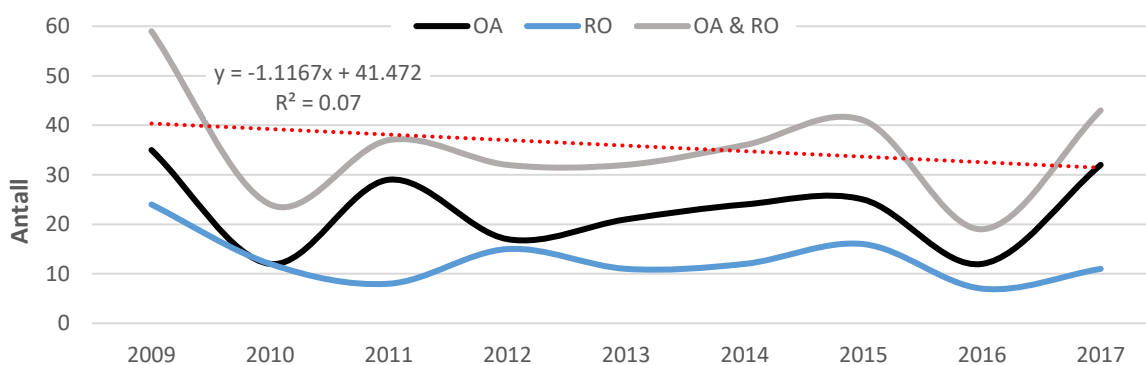
Figur 2. Sesongfordeling av syngende åkerriksehanner i 2017 (n = 134). Nye syngende individer (rød) = nytt individ for en lokalitet, eller definitivt ny syngende hann på samme lokalitet. Fortsatt sang (blå) = tilsynelatende allerede kjente hanner som synger på opprinnelig eller nærliggende lokalitet (< 1 km).

Figur 2 viser datofordeling av syngende åkerriksehanner rapportert i Norge i 2017, med en tydelig observasjonstopp i første halvdel av juni. Det første individet ankom 28. april, 17 dager tidligere enn de neste individene ble rapportert (15. mai).

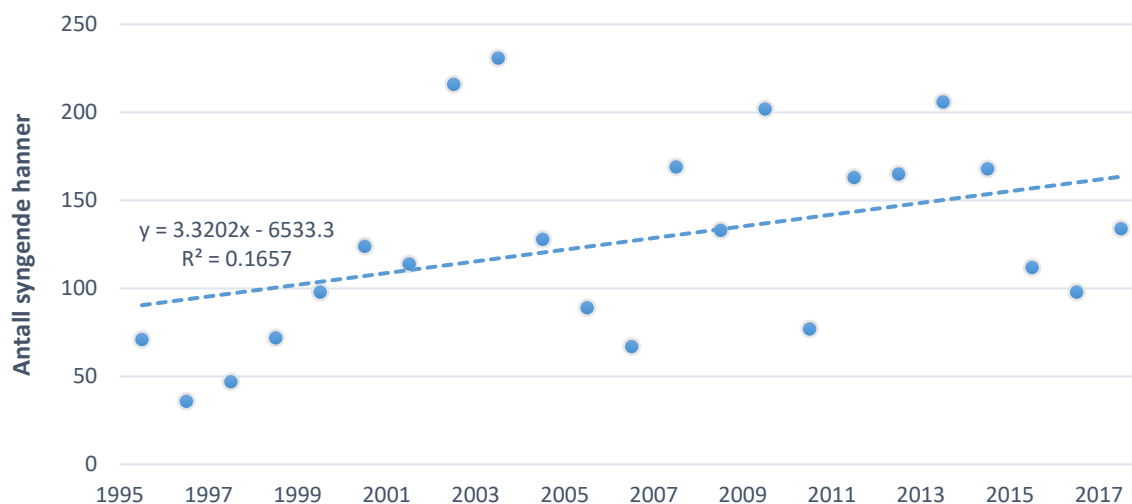
Intensiv overvåking og bestandstrend

I overvåkingsområdet i Rogaland var forekomsten av syngende åkerriksehanner 16,2 % lavere enn gjennomsnittet for handlingsplanperioden. I overvåkingsområdet i Oslo og Akershus var antallet åkerrikser derimot 46,3 % høyere enn gjennomsnittet, noe som resulterte i en 22,9 % høyere forekomst enn normalt i overvåkingsområdene samlet sett i 2017 (Figur 3).

Pearsons korrelasjonsanalyse ble benyttet for å undersøke trender i forekomsten av åkerrikse i Norge. Intensivovervåkingen som foregår i Rogaland og i Oslo og Akershus gir det beste grunnlaget for vurdering av bestandstrend. Analysen viste ingen signifikante trender mellom årstall og antall syngende hanner i disse to områdene for handlingsplanperioden ($r = -0,26$, $P = 0,49$). Heller ikke hver for seg ble noen signifikante bestandstrender funnet i overvåkingsområdene (Rogaland: $r = -0,49$, $P = 0,18$; Oslo og Akershus: $r = -0,07$, $P = 0,85$). Gjøres en tilsvarende korrelasjonsanalyse for totalantallet syngende hanner i perioden 1995–2017, får vi så vidt en statistisk signifikant positiv korrelasjon mellom årstall og antall syngende hanner ($r = 0,41$, $P = 0,05$; Figur 4).

Figur 3. Antall syngende åkerriksehanner i overvåkingsområder for arten i Rogaland (blå kurve) og Oslo og Akershus (svart kurve) i perioden 2009–2017. Det sammenlagte antallet fra de to regionene vises også (grå kurve), samt den lineære regresjonslinjen for denne kurven.

Figur 4. Årlige totalantall syngende åkerriksehanner rapportert i Norge i perioden 1995–2017. Synsobservasjoner av åkerrikse og syngende hunnfugler er utelatt fra oversikten.

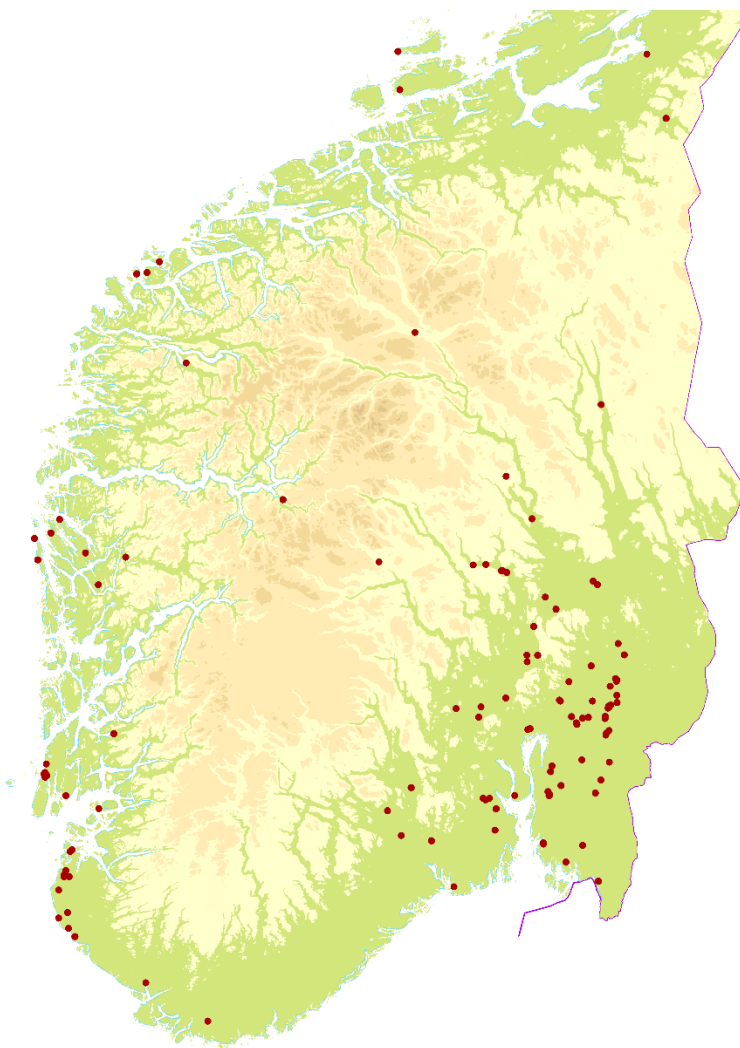
Gjennomsnittlig ankomstdato

I likhet med de foregående sesongene er gjennomsnittlig ankomstdato beregnet utfra første registrerte sangdato for alle påviste syngende hanner innen 15. juni (n = 81). For disse var gjennomsnittlig ankomstdato 1. juni. Dette er én dag tidligere enn gjennomsnittet for handlingsplanperioden (2. juni).

Beregnes ankomstdato utfra første registrerte sangdato for alle påviste syngende hanner (n = 134), blir resultatet 14. juni, dvs. identisk med gjennomsnittet for handlingsplanperioden.

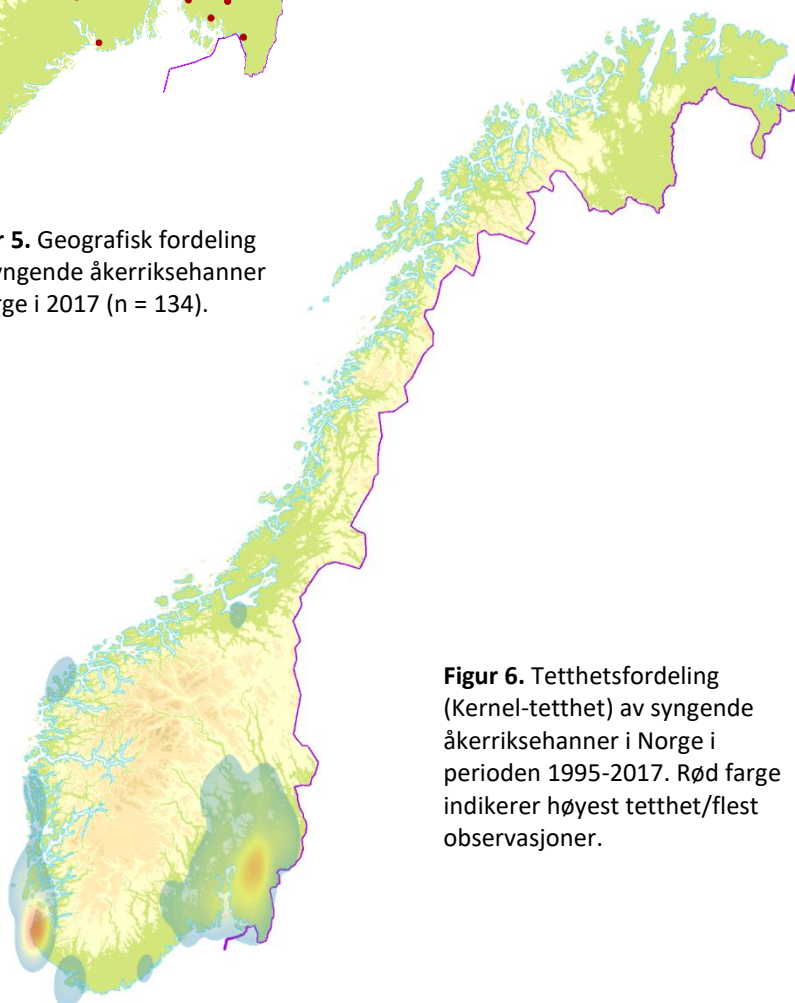
Geografisk fordeling

Den geografiske fordelingen av åkerrikser i 2017 vises i Figur 5. Det ble gjort to synsobservasjoner av åkerrikse i Nordland dette året, men bortsett fra dette ble arten ikke observert nord for Nord-Trøndelag, hvor de nordligste observasjonene av syngende hanner ble gjort. Hele Trøndelag, samt Møre og Romsdal, hadde for øvrig forekomster av syngende hanner som var 25–30 % lavere enn normalen for handlingsplanperioden. I Sogn og Fjordane var antallet omtrent som normalt, mens forekomsten i Hordaland var den høyeste påvist i hele prosjektperioden. I Rogaland var derimot antallet åkerrikser ca. 30 % lavere enn normalt for handlingsplanperioden. De to syngende hannene i Vest-Agder tilsvarer omtrent den begrensede forekomsten som har vært av arten i dette fylket i senere tid. Telemark, og særlig Vestfold, hadde færre åkerrikser enn normalt, mens Buskerud og Oppland hadde forekomster omtrent som normalt. I Hedmark var forekomsten av syngende hanner nesten 60 % lavere enn normalt for handlingsplanperioden, mens Oslo og Akershus og ikke minst Østfold hadde forekomster som var høyere enn normalt i 2017.

Figur 5. Geografisk fordeling av syngende åkerriksehanner i Norge i 2017 (n = 134).

Sett under ett var antallet rapporterte syngende hanner i 2017 ca. 11 % lavere enn gjennomsnittet for handlingsplanperioden. Som vanlig ble den største andelen av observasjonene rapportert fra lavereliggende deler av Østlandet. For øvrig er det Jæren, nordlige Karmøy, ytre deler av Nordhordland og Sandøy kommune sør i Møre og Romsdal som utmerker seg med en del funn. Figur 6 viser tetthetsfordeling av syngende åkerriksehanner i Norge i hele prosjektperioden.

Figur 6. Tetthetsfordeling (Kernel-tetthet) av syngende åkerriksehanner i Norge i perioden 1995-2017. Rød farge indikerer høyest tetthet/flest observasjoner.

Utbetaling av handlingsplanmidler

Som i tidligere år ble det i 2017 utbetalt handlingsplanmidler til gjennomføring av åkerriksevnnlige tiltak på arealer der arten ble påvist, og hvor det ble ansett som mest sannsynlig at det ble gjennomført hekkforsøk. I mange tilfeller ble kostnadene til slike tiltak dekket av en kombinasjon av handlingsplanmidler og midler fra ordningene Regional miljøprogram (RMP) eller Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL). Det ble utbetalt handlingsplanmidler til 25 grunneiere for utførelse av åkerriksevnnlige tiltak i jordbruket i fylkene Akershus, Hordaland, Sogn og Fjordane, Vest-Agder, Aust-Agder, Buskerud og Rogaland (vi har ikke mottatt opplysninger om lokalitet og dato for åkerrikse i Aust-Agder, og denne er derfor ikke medregnet i statistikkene i denne rapporten). I 17 av disse tilfellene ble slåtten utsatt, mens på de resterende ble det utført åkerriksevnlig slått.

DISKUSJON

Bestandsstørrelse og bestandstrend

Etter to år med spesielt lave antall syngende åkerriksehanner i Norge, var antallet i 2017 tilbake på et mer normalt nivå. Likevel ble det i flere år både før og etter 2010 påvist flere syngende hanner enn i 2017. Alle estimatorene for bestandsstørrelse i denne rapporten viser noenlunde det samme bildet.

I hvilken grad det totale antallet rapporterte syngende åkerriksehanner gjenspeiler den reelle forekomsten er diskutert i tidligere rapporter (bl.a. Heggøy mfl. 2016, Ranke mfl. 2013). Metoden gir en relativt stor sjanse for å overestimere bestanden, ettersom individer som flytter seg, f.eks. som følge av slått, risikerer å bli telt flere ganger. Tilsvarende er det sannsynlig at minimumsestimatet og estimatet for antall syngende individer før 15. juni underestimerer bestandssituasjonen, særlig grunnet manglende dekning i mange områder.

I overvåkingsområdene var antallet syngende hanner spesielt høyt i Oslo og Akershus, men noe lavere enn gjennomsnittet i Rogaland i 2017. Antallet syngende åkerriksehanner totalt sett i overvåkingsområdene har holdt seg ganske stabilt siden overvåkingen startet i 2009, riktignok med to tydelige bunnår i hhv. 2010 og 2016. Det er imidlertid ingen klare tegn til positive eller negative trender i forekomsten i noen av overvåkingsområdene.

Den positive trenden som vises i det totale årlige antallet rapporterte syngende individer siden 1995 skyldes i stor grad flere veldig dårlige år i starten av prosjektperioden, og tilsvarende flere gode år mot slutten av perioden. Årsakene til utviklingen er uklare, men økt tilførsel av åkerrikser fra en økende østeuropeisk hekkebestand er kanskje den mest aktuelle forklaringen (bl.a. Koffijberg & Schaffer 2006).

Gjennomsnittlig ankomstdato

De fleste åkerriksene ankommer sannsynligvis Norge i slutten av mai og starten av juni. Ofte oppdages en del individer på nye steder utover i juni og juli. Opprinnelsen til de sistnevnte er uklar, men sannsynligvis utgjøres de av en kombinasjon av nyankomne individer fra hekkeområder utenfor våre landegrenser og individer som har flyttet seg som følge av slått andre steder i landet (bl.a. Mikkelsen mfl. 2013). Antakelig er det nok også først og fremst individene som ankommer tidlig som dreier seg om returnerende individer, dvs. tidligere års hekkfugler eller unger fra vellykkede hekkinger. I tilfellet vil det også være mest relevant å se på ankomstdato (dato for første

observasjon) for denne gruppen med fugler, ettersom det er disse som i størst grad kan sies å tilhøre en norsk bestand. Derfor er gjennomsnittlig ankomstdato beregnet for individene som ankommer innen 15. juni i denne rapporten.

Ved å benytte dato for første observasjon som et uttrykk for ankomstdato, vil vi i de aller fleste tilfeller få en dato som er seinere enn den reelle ankomstdatoen. Dette fordi åkerriksene ikke nødvendigvis begynner å synge med en gang de ankommer, og fordi de i de fleste tilfeller vil ta noen dager før en syngende åkerrikse blir oppdaget og rapportert av fugleinteresserte. Sannsynligvis er disse feilkildene stort sett av samme styrke hvert år, og det kan derfor antas at estimatene for ankomstdato likevel er sammenlignbare så lenge metoden for å komme fram til en dato er den samme.

I 2017 ble gjennomsnittlig ankomstdato (for åkerrikser rapportert innen 15. juni) beregnet til 1. juni. Dette er én dag tidligere enn gjennomsnittet for perioden 2009–2016. Det første individet ble rapportert fra Finnøy i Rogaland allerede 28. april, og var det første aprilfunnet av en åkerrikse i Norge siden 2009.

Geografisk fordeling

Det er til dels store årlige variasjoner i hvor åkerriksene i Norge dukker opp. Et fylke kan eksempelvis ha et tosifret antall åkerrikser i ett år, og bare en eller to året etter. Likevel er det også en rekke områder og lokaliteter i Norge hvor arten opptrer tilnærmet årlig. Flere av disse er identifisert og presentert i NOFs faggrunnlag for en oppdatering av den norske handlingsplanen for åkerrikse (Heggøy & Øien 2016).

Antallet syngende åkerrikser i Hordaland var uvanlig høyt i 2017. Fuglen på bildet ble hørt i Etne fra 1. juli til 23. august, og var den siste av totalt 11 syngende hanner som ble oppdaget i fylket. Foto: Helge Søgnebotten

Studier bl.a. i Skottland har vist at åkerriksehanner gjerne vender tilbake til områder hvor den har hatt tilhold, og gjerne gjennomført hekking, i foregående år (Green 1999). Derfor er lokaliteter hvor arten opptrer mest regelmessig i Norge også steder som bør prioriteres mht. beskyttende tiltak. I 2017 ble det eksempelvis observert syngende åkerrikser på slike tradisjonelle lokaliteter i Møre og Romsdal (Sandsøya i Sande), Hordaland (Radøy/Hernar i Øygarden), Rogaland (nordlige Karmøy, Tornesvatnet i Haugesund), Telemark (Gjerpensdalen i Skien), Vestfold (Ramnes i Re), Buskerud (Steinsletta i Hole), Oppland (Dokkadeltaet, Øylo og Fagertun i Nordre Land), Hedmark (Starane i Stange), Akershus (Stilla i Skedsmo, Staurhaugen i Sørums og Østensjøvannet i Ås) og Østfold (Kallaksjøen i Trøgstad).

Videre er det liten tvil om at aktivitetsnivået i felt har mye å si for hvor mange åkerrikser som oppdages. Østfold hadde eksempelvis en spesielt godt forekomst av åkerrikse i 2017. Flere av disse ble oppdaget i samme tidsrom som en ny fuglearart for Norge (en maskerikse *Porzana carolina*) satt og sang hver natt i Kurefjorden i Råde kommune, og som flere enn 200 personer har rapportert i Artsobservasjoner.

For øvrig er den geografiske fordelingen av åkerrikseobservasjoner i Norge i 2017 stort sett på linje med tidligere observasjoner av arten. Observasjoner fra Rogaland og lavereliggende deler av Østlandet dominerer funnmassen, og utenfor disse områdene er det stort sett mer spredte observasjoner. Unntaket dette året er den særlig høye forekomsten i Hordaland, som er den største siden NOF startet sitt åkerrikseprosjekt i 1995.

Forvaltningsmessige prioriteringer

Etter sommeren 2017 har NOF kartlagt åkerrikser i Norge i 23 år, og overvåket artens forekomst i to utvalgte delområder i 9 år. Fremdeles viser datamaterialet en tydelig økt forekomst av arten siden bunnivået på midten av 1990-tallet. Derimot kan ingen tydelige trender i åkerrikse forekomst spores i overvåkingsområdene i tiden etter oppstarten av intensivovervåkingen i 2009. Dette til tross for at det er i perioden 2008–2017 at det har blitt bevilget mest midler til målrettede åkerriksevennlige tiltak i jordbruket. Artens høye ungeproduksjon gjør at bestanden kan ta seg opp ganske raskt dersom beskyttende tiltak fungerer til sin hensikt. Vi har imidlertid få indikasjoner på at de tiltakene som er iverksatt har vært gode nok til å gi en nevneverdig positiv effekt på bestandsutviklingen.

På bakgrunn av dette er det nødvendig å se nærmere på de forvaltningsmessige prioriteringene for arten i Norge. Den norske handlingsplanen fra 2008 foreslår flere tiltak, men til nå er det i realiteten kun utsatt og åkerriksevennlig slått som har blitt gjennomført i særlig omfang. I NOFs faggrunnlag for en oppdatert handlingsplan for åkerrikse er det laget en oppdatert oversikt over de mest aktuelle tiltakene for å bedre bestandssituasjonen, bl.a. inkludert noen nye tiltak som etablering av «skjulesteder», en mer langsiktig åkerriksevennlig drift i områder der arten opptrer mest regelmessig, samt utarbeidelse av en samlet handlingsplan for fuglearter tilknyttet kulturlandskapet. Skal situasjonen for åkerrikse bedres i Norge, må iverksettelse av nye tiltak, gjerne i kombinasjon med de som allerede utføres, vurderes seriøst av beslutningstakere. Dette framkommer tydelig av overvåkingsdataene som NOF har samlet inn siden 2009, og må være en forutsetning når den norske handlingsplan for arten skal oppdateres.

Tabell 2. Oversikt over NOFs fylkeskoordinatører per 1. januar 2018. Disse har fulgt opp observasjoner av åkerrikse i sine respektive fylker gjennom sesongen 2017. Hovedkoordinatører er uthevet.

Fylke	Koordinator	E-post	Tlf. nr.
Nordland	John Stenersen	jostener@online.no	91807127
Nord-Trøndelag	Rolf Terje Kroglund	rolf.t.kroglund@nord.no	91833308
Nord-Trøndelag	Arne Vanebo	arvanebo@broadpark.no	46981332
Sør-Trøndelag	Andreas Winnem	andreas.winnem@gmail.com	97042313
Sør-Trøndelag	Thomas Kvalnes	thomas@kvalnes.net	99261097
Møre og Romsdal	Ingar Støyle Bringsvor	ingar_stoyle@hotmail.no	99382242
Møre og Romsdal	Stian Moldskred	stianmoldskred@gmail.com	47029354
Hedmark	Jon Bekken	jonbekken@broadpark.no	47284488
Hedmark	Jonas Langbråten	jonas.langbraten@gmail.com	41288029
Oppland	Jon Opheim	jnopheim@gmail.com	90503706
Oppland	Even Dehli	evendehli@yahoo.no	97509911
Sogn & Fjordane	Jan Ove Sagerøy	janoves@yahoo.no	91721073
Hordaland	Michael Fredriksen	crex@fuglar.no	90523567
Hordaland	Frode Falkenberg	crex@fuglar.no	55582225
Rogaland	Egil Ween	egil@matcompaniet.no	90023461
Rogaland	Geir Kristensen	g-kris4@online.no	91142926
Rogaland	Asbjørn Folvik	asfolvik@broadpark.no	40201445
Vest-Agder	Runar Jåbekk	runar@naturogfritid.no	91338225
Vest-Agder	Klaus Maløya Torland	klaustorland@yahoo.no	95035906
Aust-Agder	Jan Helge Kjøstvedt	jankjostvedt@hotmail.com	97476109
Telemark	Jørn Helge Magnussen	lsfugl6@gmail.com	95040238
Vestfold	Frode Omland	omland.frode@hotmail.com	91525043
Vestfold	Per Kristian Slagsvold	pkslagsvold@gmail.com	95150918
Buskerud	Steinar Stueflotten	sstuef@broadpark.no	91334123
Buskerud	Torggrim Breiehagen	torggrim.breiehagen@gmail.com	41450455
Oslo & Akershus	Knut Eie	knut.eie@hotmail.com	90159963
Østfold	Arild Hansen	arild@ryggefoto.no	47951030
Østfold	Arve Dyresen	adyresen@online.no	90732062

TAKK

Vi vil rette en stor takk til alle som bruker mye av sin fritid til å være ute i sene sommerkvalder for å lytte etter åkerrikse. En stor del av datamaterialet som presenteres i denne rapporten er et resultat av frivillig registreringsarbeid, som er en forutsetning for at åkerrikseprosjektet, og ikke minst åkerriksevennlige tiltak, skal kunne gjennomføres. Fylkeskoordinatorene takkes spesielt for deres innsats knyttet til åkerriksearbeid i sine respektive ansvarsområder.

Fylkesmannen i Rogaland og Miljødirektoratet takkes for økonomisk støtte til kartlegging og overvåking av åkerrikse i Norge. Vi vil også takke Fylkesmannen i Rogaland for et godt og verdifullt samarbeid i 2017.

REFERANSER

- Crockford, N., Green, R., Rocamora, G., Schäffer, N., Stowe, T., Williams, G. 1996. Action plan for the corncrake (*Crex crex*) in Europe. BirdLife International. 57 pp.
- Direktoratet for naturforvaltning 2008. Handlingsplan for åkerrikse *Crex crex*. Rapport 2008-3. 44 s.
- Folvik, A. & Øien, I. J. 1995. Åkerrikse i Norge 1995: Bestandsstatus og tiltaksplan. NOF-rapport 2-1995. 49 s.
- Green, R.E. 1999. Survival and dispersal of male corncrakes *Crex crex* in a threatened population. *Bird Study* 46: S218–229.
- Heggøy, O. 2016. Kartlegging og overvåking av åkerrikse i 2016. NOF-Rapport 12-2016. 12 s.
- Heggøy, O & Øien, I.J. 2016. Åkerrikse i Norge. Faktagrunnlag for oppdatering av nasjonal handlingsplan. NOF-Rapport 7-2016. 55 s.
- Heggøy, O., Øien, I. J. & Aarvak, T. 2016. Kartlegging og overvåking av åkerrikse i 2015. NOF-notat 1-2016. 15 s.
- Isaksen, K. 2006. Åkerrikse i Norge: Kunnskapsstatus og forslag til nasjonal handlingsplan. NOF-rapport 1-2006. 49 s.
- Koffijberg, K. & Schaffer, N. 2006. International single species action plan for the conservation of the corncrake *Crex crex*. CMS Technical Series No. 14 & AEWA Technical Series No. 9. 53 pp.
- Mikkelsen, G. 2010. Individuelt karakteristisk sang av åkerrikse *Crex crex* avdekker langdistanseforflytninger innen hekkesesongen. Institutt for naturforvaltning, Universitetet for miljø- og biovitenskap, Ås. 44 s.
- Mikkelsen, G., Dale, S., Holtskog, T., Budka, M. & Osiejuk, T.S. 2013. Can individually characteristic calls be used to identify long-distance movements of corncrakes *Crex crex*? *Journal of Ornithology* 154: 751–760.
- Myrberget, S. 1963. Åkerrikse i Norge. *Sterna* 5: 289-305.
- Opheim, J. & Høitomt, G. 2017. Åkerrikse i Oppland fylke 2016. Kistefos Skogtjenester Rapport nr. 5 2017. 13 s.
- Ranke, P.S., Aarvak, T. & Øien, I.J. 2013. Kartlegging og overvåking av åkerrikse i 2012. NOF-notat 2013-12. 14 s.